

L'organització de l'espai domèstic a puig Castellet. Lloret de Mar-la Selva

Enriqueta PONS i BRUN (*)
Josep M. LLORENS i RAMS (*)

ABSTRACT

The rectangular fortified area of Puig Castellet, measuring 650 square metres, encircles some enclosures which are laid out perimetrically on three sides. These rectangular enclosures were used for the domestic organization similar to that of a small settlement. There are habitable units with different compartments (houses), a work unit (storeroom) and a unit for (ostentatious) communal use. In each of these habitable units we can find a cooking and preparation of food area, an area for the conservation of food, and free areas which facilitate circulation and rest. These spaces give onto a free central area where collective tasks were carried out: the collection and getting rid of water and rubbish, the baking of bread, an area for spending free-time, communicating and just moving around.

Key words: House, organization, urbanism, Iberian period, puig Castellet, Catalonia.

1. GENERALITATS

a.- Situació, emplaçament i caracterització de puig Castellet

El recinte fortificat ibèric de puig Castellet (Lloret de Mar, la Selva) està situat en un petit replà prop del cim d'un turó de 197,42 m d'altitud en el seu punt més elevat, recolzat en un promontori que el tanca per la banda sud-est. És de forma aproximadament rectangular i amida 24-30 m de llargada per 19-33 d'amplada, amb una superfície aproximada de 650 m².

El seu perímetre és limitat per tres panys de muralla als quals s'adossen tots els espais tancats llevat d'un, l'espai 8. El seu accés principal consisteix en una entrada en passadís que forma angle recte, protegida per una torre a l'angle nord-est, que no destaca de la línia d'emmurallament. Una altra entrada situada oposadament a la principal comunica la zona central lliure de construccions —amb els espais implantats perimetralment— i l'exterior, formant la principal via de circulació, esplai i una zona d'activitats domèstiques i artesanals (Pons et al., 1989) (figs. 1, 2 i 3).

Les conclusions generals bàsiques sobre el recinte a les quals s'ha arribat a partir de l'excavació han estat les següents:

1. La funció global del recinte és la d'un punt fronterer, per a control i vigilància d'un territori concret. Es fonamenta

en la situació i emplaçament, l'escassetat de recursos, que dificulta l'ocupació, i la pròpia fortificació.

2. Els espais tancats i disposats perimetralment funcionen com unitats que tenen una organització social semblant a la d'un poblat. Hi ha unitats d'habitació (casa), unitats de treball (magatzem o transformació), unitats d'ús comunitari (ostentós) i espais col·lectius oberts, a la zona central.

3. El reflex que deixa la cultura material denota una situació de subsistència i una precarietat de recursos, tant en el que afecta la producció com pel que fa a la tecnologia.

El present treball tractarà sobre l'organització domèstica i col·lectiva dels espais tancats, denominats també unitats d'habitació, i de la casa pròpiament dita, tema ja iniciat en algun dels nostres treballs (Llorens et al. 1986; Llorens & Pons 1987) i aquí actualitzat. Altres aspectes subsidiaris d'aquest són tocats només de passada per tal de donar una visió global, o bé es tracten en altres publicacions.⁽¹⁾

b.- L'organització del recinte

Els onze espais de què consta el recinte i la torre principal (nord-est) estan implantats perimetralment, adossats als tres sectors de muralla, fent excepció de l'espai 8, interpretat com un espai d'emmagatzematge.

Els espais es distribueixen de la següent manera, tenint en compte els tres panys de muralla que limiten el recinte:

El *sector est*: pany de muralla amb els espais 1, 2 i 11

El *sector nord*: panys de muralla amb la torre nord-est i els espais 0, 3, 4, 5, 6-6bis i la torre oest amb un forn adossat.

(*) Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.

PUIG CASTELLET 1975-1986
PLANTA GENERAL (E. 1:200)

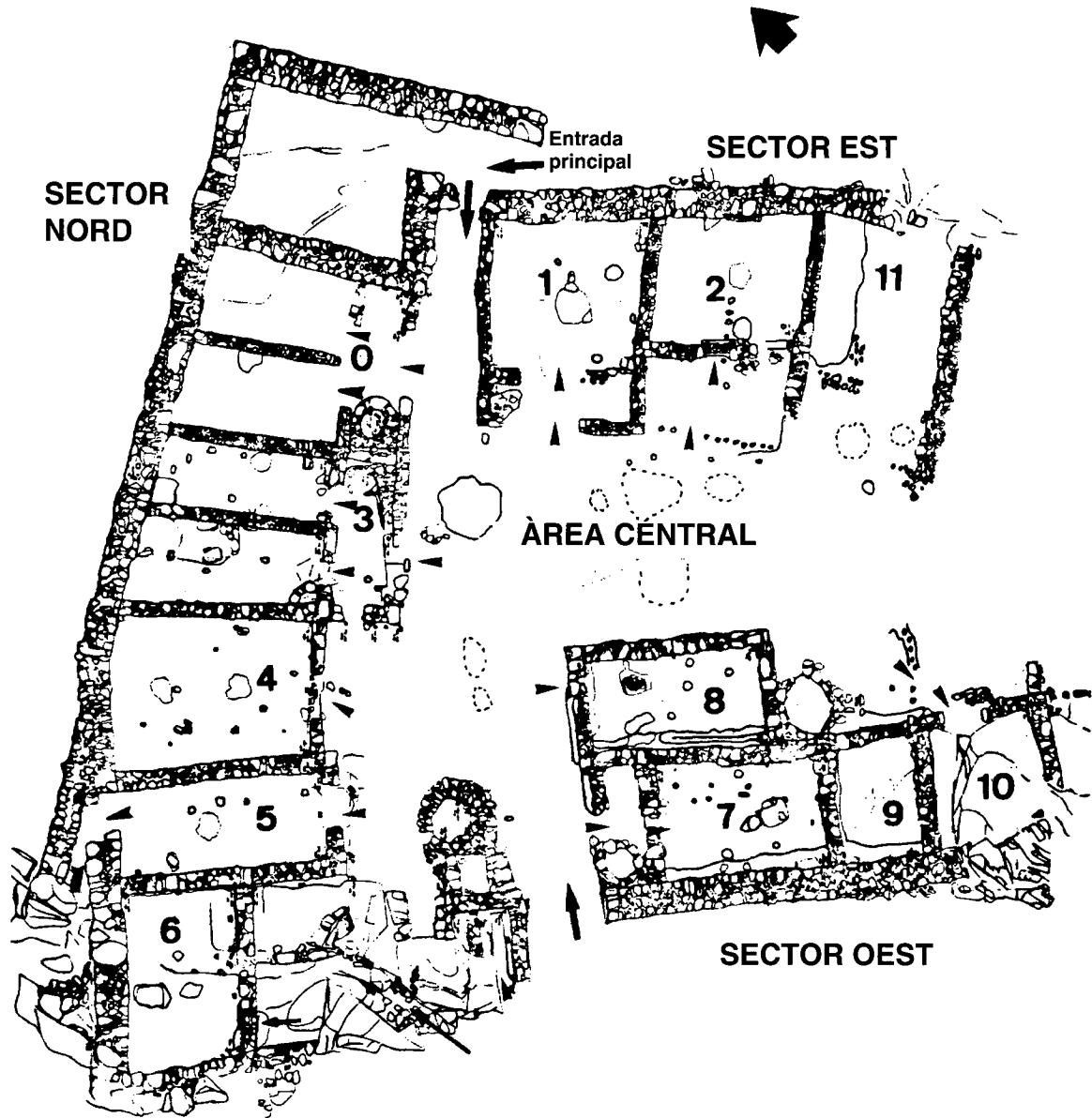

Fig. 1.- Plànol general del recinte fortificat i la seva organització interna.

El sector oest: pany de muralla amb els espais 7 [8] i 9-10. (Llorens et al., 1989) (figs. 1 i 3).

Amb aquest paràmetre d'implantació s'obtenen els següents avantatges:

- Aprofitament màxim de la superfície disponible.
- Aprofitament de les condicions naturals d'orientació

i exposició solar.

- Creació d'una àmplia zona, de circulació i comunicació, lliure de construccions, on s'instal·len estructures d'equipament col·lectiu: pous, cisternes, forns, ...).

La major concentració d'espais es troba en el sector nord, que és el que presenta millors condicions per a la

Fig. 2.- Vista aèria del recinte efectuada al final de les excavacions, l'any 1986 (foto J.S. Carrera).

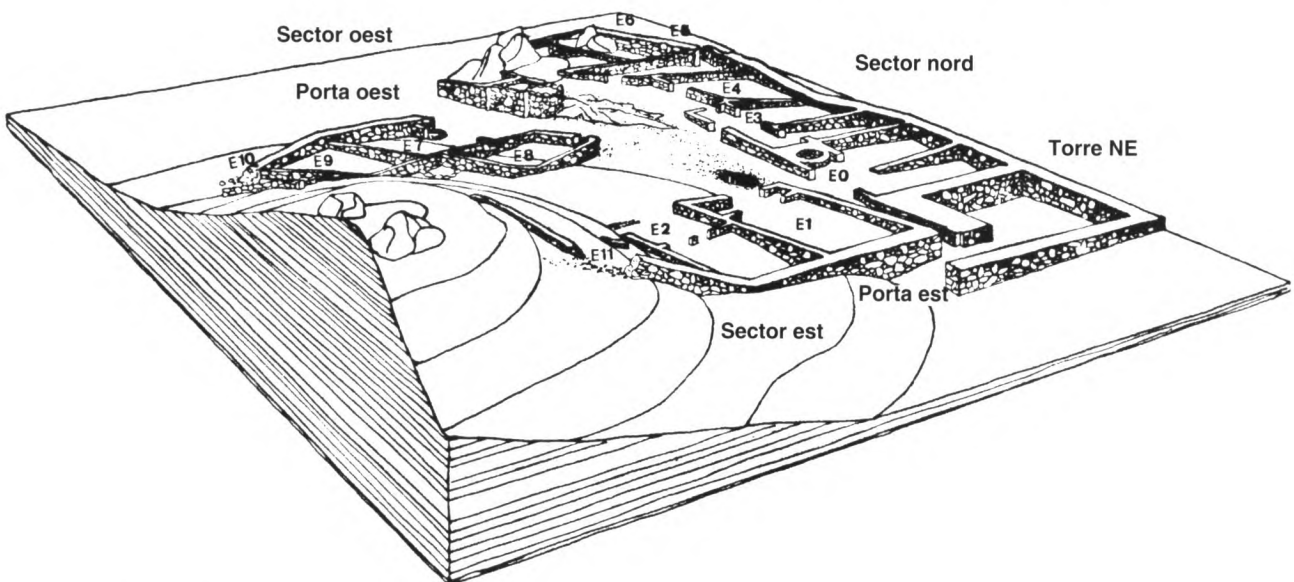

Fig. 3.- Plànol axiomètric del recinte (fet per Joan Sales). S'individualitzen els espais tancats, els sectors i la zona central, amb els punts de comunicació amb l'exterior.

(1) La bibliografia principal generada fins al present sobre puig Castellet es detalla a continuació. A partir de l'any 1986, en què es dona per acabada l'excavació del recinte, s'orienta fonamentalment a diversos temes i síntesis de caire monogràfic. Això ens permet de remetre, per a una més detallada informació sobre determinats temes, als títols de referència.

La primera monografia, que analitzava els resultats de les campanyes de 1975 a 1980, fou publicada el 1981, (Pons & al., 1981), i hi ha un estudi exhaustiu del material ceràmic i un establiment de tipologies, que encara són fiables a causa de la uniformitat del material; un resum sobre la organització de l'espai abans de finalitzar les excavacions fou presentat al Col·loqui de Terol 1986 *Arqueologia Espacial* (Llorens & al., 1986); com a resum global a *Tribuna d'Arqueologia* 1986-1987 (Llorens & Pons, 1986) i com a resum divulgatiu a la *Revista de Arqueologia* (Llorens & Pons, 1987). L'any 1989 *D.A.M.* recull un treball que fa referència a la situació, emplaçament, pla urbanístic, construcció i organització interna del recinte i que recull la bibliografia anterior (Pons & al., 1989) i a la fi de l'any 1990 es presenta en el simposi de fortificacions ibèriques un treball reduït sobre l'estructura defensiva (Pons & Llorens, en premsa). (En preparació hi ha un llibre-guia de les excavacions i del jaciment de caire divulgatiu i una monografia definitiva dirigida als professionals de l'arqueologia).

(2) Un treball més ample sobre l'evacuació i recollida d'aigües està publicat a Pons & al. (1989).

construcció i per a l'aprofitament de l'exposició solar. El segueix el sector est, mentre que l'oest i l'extrem occidental nord són les zones de màxima dificultat, especialment a causa del grau d'erosió que presenta com a conseqüència de les característiques geològiques del subsòl granític.

c.- Model evolutiu dels espais: forma i dimensions

Observant la planta del recinte, es pot comprovar la presència d'espais tancats amb 1, 2 i 3 compartiments. Tots tenen com a forma base el rectangle, a vegades amb tendència trapezoidal, depenent aquest factor de llur ubicació topogràfica. La relació mitjana entre la llargada i l'amplada màximes és igual a 1,5 a tots els espais a excepció del 5, considerat una àrea buida que fou tancada amb posterioritat a la construcció dels dos espais que el limiten (espais 4 i 6), per servir de via d'evacuació de les aigües pluvials⁽²⁾ (fig.4).

La relació L/l (=3/2), definitòria del mòdul, es manté amb petites variants degudes fonamentalment a la peculiar topografia del punt escollit per ubicar-hi l'assentament, que

no permet una estricta regularitat en tots els casos. La tendència, però, hi és sempre present. L'espai més regular des d'aquesta perspectiva és l'espai 4, que ha estat definit com espai d'ús comunitari, almenys en el seu estat final (fases II-III del recinte). La seva superfície és de 25,13 m² i el mòdul estàndard seria de 24 m², 6 x 4 m.

Partint de l'anàlisi de l'anomenada «casa ad atrio», amb porxo o vestíbul (Butí, 1962, pp. 80-83) i dels tipus dels espais de puig Castellet, hem mirat de trobar una relació estructural entre els diversos models d'espais presents en el recinte. S'ha pres com a planta-base el model més senzill d'espai, és a dir una habitació, partint de l'existència d'un sortint de la coberta sostingut per pals, equivalent a un porxo o vestíbul, i que cobreix una àrea d'accés limitada lateralment per parets. Correspon a aquesta planta l'espai 2 del puig Castellet (figs. 4 i 16).

A partir d'aquesta planta base sorgeixen dues línies evolutives:

1.- L'àrea d'accés és delimitada en part per un mur frontal, aprofitant els murets laterals del porxo formant l'avantsala (espais 1 i 7 i, amb variants degudes a la

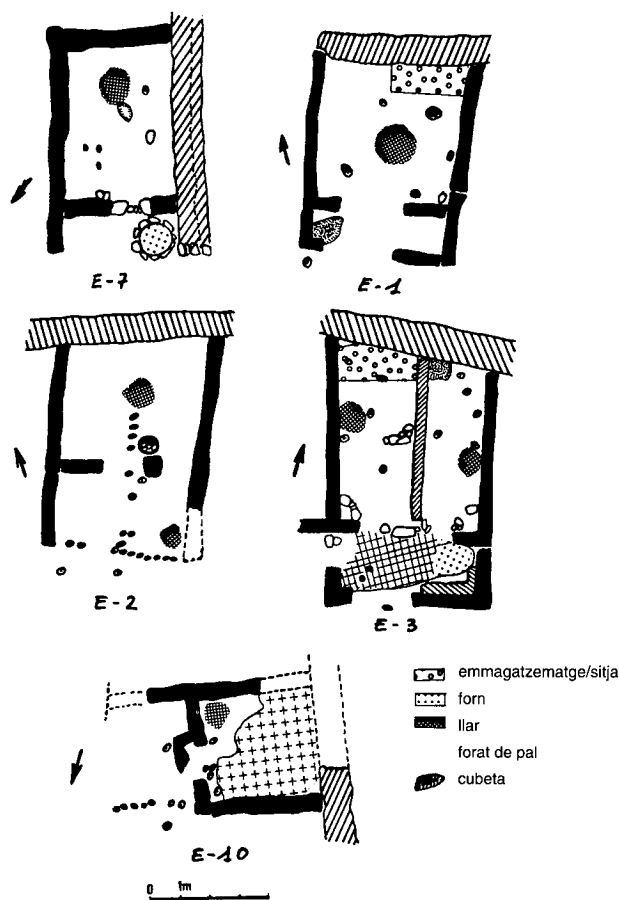

Fig. 4.- La casa ibèrica de puig Castellet. Formes i organització. Dibuix a escala.

topografia, 6-6bis i 9-10). La sala és dividida en dues estances per un envà longitudinal (espais 0 i 3). Aquest seria el tipus més complex, que representaria la culminació de l'evolució de la planta-base (figs. 4 i 13).

2.- L'espai s'amplia movent endavant la paret frontal, sense afegir-n'hi cap altra. S'obté un espai format per una sola habitació sense porxo (espais 4 i 8) (figs. 11 i 18).

La diferència estructural bàsica entre les dues línies evolutives és la presència o absència d'avantsala en una i altra. L'avantsala es relaciona directament amb activitats laborals (presència de forns en els espais 0, 3 i 7) o de drenatge (espai 1) (figs. 15 i 22).

La tria del model de planta adoptat per a cada espai concret no és de cap manera aleatòria o accidental, sinó que està en estreta relació amb la funció o funcions que s'han de desenvolupar en el seu interior. Les plantes d'una sola habitació s'associen a espais dedicats a una activitat única, que exigeix un espai uniforme, més o menys ampli. Els models de dues o tres habitacions apareixen en espais on té lloc la dualitat habitatge/treball. La divisió de dues estances de la sala dels espais 0 i 3 pressuposa una organització més

detaillada de l'espai intern⁽³⁾ (Pons et al., 1989, p. 213, figs. 32-33). Com a norma general, la compartimentació respon a aquesta doble activitat.

d.- Les fases evolutives dins l'estructuració del recinte

En diverses ocasions s'ha dit que alguns espais foren modificats al llarg de l'ocupació del recinte, canviant-ne a vegades la funcionalitat original i que, d'acord amb aquestes modificacions, variava també llur estructura arquitectònica. Atesa la curta durada del recinte, el material no permet datar les modificacions. Només l'anàlisi de la construcció, els factors edafològics i estratigràfics permeten agrupar en tres moments successius el procés de construcció i d'utilització dels espais⁽⁴⁾.

a.- Fase I: fundació

Un cop construïts els panys de muralla est i nord i la torre nord-est, es començà la construcció dels diversos espais, adossats per llur part posterior a la muralla i separats per parets mitjaneres. La tendència general és construir primer les parets longitudinals, perpendiculars als murs de fons, per després tancar l'espai mitjançant els murs frontals, perpendiculars als altres. En el sector est es construeix l'espai 2, i simultàniament en el nord els espais 0 i 3 (sense avantsales ni envans que divideixin la sala principal) i l'espai 4.

L'efecte resultant són quatre espais d'una sola habitació, dels quals el 0, el 3 i el 4 són cases o unitats d'habitació i el 2 de tipus laboral. Al mateix temps, entre l'espai 2 i l'entrada se situava una fossa per a deixalles i/o drenatge, i a l'àrea on més tard es construiria l'espai 11 se situaven les fosses 9 i 10, segurament per a la recollida d'aigües (fig.5).

b.- Fase II: reconstrucció i ampliació del recinte

Destaca l'edificació de nous espais a l'interior i la modificació dels ja construïts. Suposa el moment de màximes reformes. En conjunt, es tendeix a assolir el que podríem considerar l'*optimum* d'ocupació de l'espai, atès que les modificacions posteriors només hi afegiran un nou espai tancat. En aquesta fase es fa prioritari l'aspecte «poblat». La fortificació no és afectada i, per contra, es dota el recinte d'un complex grau de distribució de l'espai entre habitatges i espais de treball i, a més, es canvia l'ús d'una de les antigues cases (espai 4), que esdevé un centre de vida col·lectiva.

En el sector est s'anul·len les fosses 1 per construir l'espai 1 que s'adossa al 2, i les fosses 9 i 10 per construir l'espai 11 en un nivell elevat del pujol. En el sector nord es construeixen les avantsales dels espais 0 i 3 ubicant-se a cadascuna d'elles estructures de combustió de caire artesanal i més endavant les respectives sales es compartimenten en dues estances. A l'extrem oest d'aquest sector nord es construirà l'espai 6-6bis. La paret que tanca el recinte i l'espai 6-6bis és una paret del gruix habitual de 0,40-0,50 m i no del d'una muralla.

En el sector oest s'aixeca l'espai 7, amb dues habitacions. La paret lateral que tancarà el sector oest es també una paret del gruix normal. En un moment posterior, l'avantsala d'aquest espai és destruïda en part per construir en ella un forn domèstic. A aquest espai se li adossa l'espai 9-10,

⁽³⁾ En diverses ocasions hem detallat l'organització interna de la casa 3, per haver-se abandonat de manera ràpida, trobant-se una bona part del material «in situ».

⁽⁴⁾ Cal distingir entre fase de construcció i nivell d'habitació. El segon d'aquests conceptes, utilitzat només per a cada espai i mai per al conjunt del recinte, indica el mecanisme pel qual un espai ha estat dotat d'aquells elements o estructures necessàries per poder ser utilitzat d'acord amb una determinada funció. Dit altrament, l'adaptació d'un espai a un ús concret. Dins de cada fase de construcció (generals per a tot el recinte) cada espai pot presentar un o diversos nivells d'habitació.

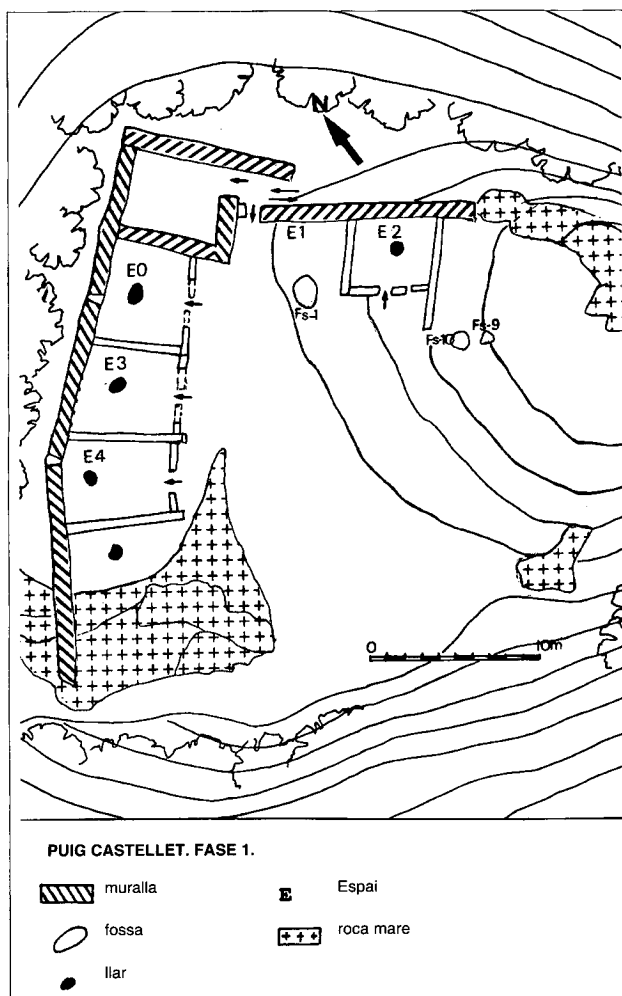

Fig. 5.- Plànol de la fase I o de fundació.

davant de l'11 i també en un fort desnivell i prop del límit del pujol. La paret posterior (oest) té les mateixes característiques que les dels espais 6-6bis i 7. A la zona central s'excava la fossa 2 davant dels espais 0 i 3 en substitució de l'amortitzada en construir l'espai 1.

Possiblement en aquesta fase intermèdia hi podríem incloure la construcció de dues fosses o estructures circulars excavades davant de l'espai 4.

D'aquesta manera trobem sis unitats d'habitació: espais 0, 1, 3, 6-6bis, 7 i 9-10, dos de tipus laboral (transformació/emmagatzematge): 2 i 11 i un espai d'ús comunitari: 4 (fig. 6).

c.- La fase III: transformació del recinte en l'estat final

Aquesta fase, a diferència de l'anterior, afecta especialment l'estructura defensiva del sector oest i de la part occidental del sector nord, amb la creació de noves estructures de defensa i amb la modificació de funció de diversos espais per tal de mantenir el nombre de 6 unitats d'habitació. Només es construeix un espai tancat. El recinte adquireix la seva imatge definitiva.

Els espais 7 i 9-10 són inutilitzats mitjançant la construcció de dos murs transversals que bloquegen l'entrada a l'espai 7 i tapien la del 9, de manera que, mentre els espais 7 i 9 són definitivament abandonats, es manté ocupat l'espai 10, modificant la seva àrea d'accés. D'aquesta manera els espais 7 i 9 es converteixen en espais buits, complementaris de la fortificació del sector oest.

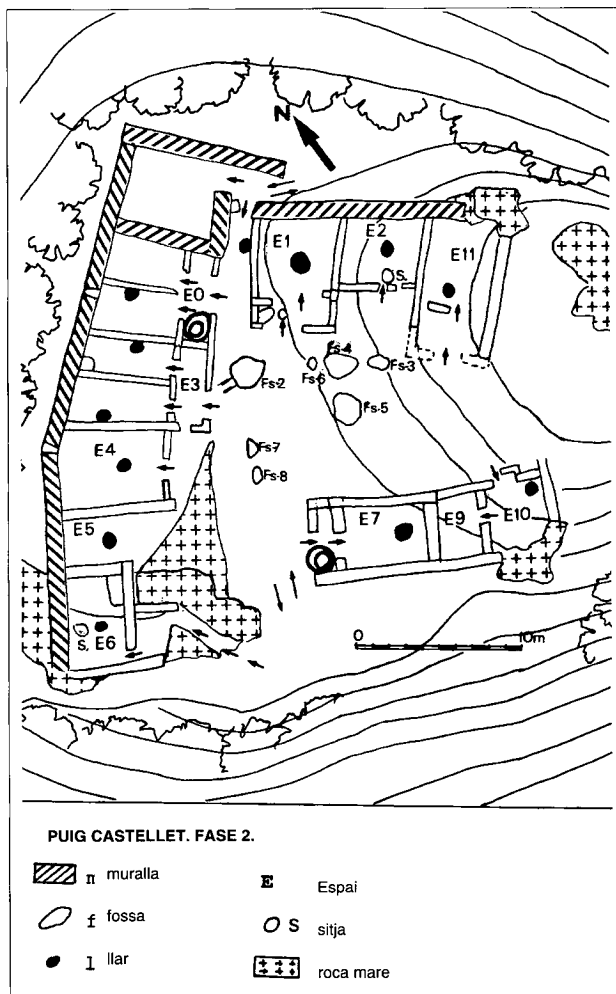

Fig. 6.- Plànol de la fase II o d'engrandiment de l'habitació.

Simultàniament, es revesteix per l'exterior el mur que limitava el recinte per l'oest, donant-li un gruix aproximat d'un metre per convertir-lo en pany de muralla.

Per completar aquest procés de fortificació es redueix l'amplada de la zona lliure entre els espais 6-6bis i 7 mitjançant la construcció de la denominada «torre oest», a la qual s'adossa un nou forn en substitució del de l'espai 7, que fou destruït, com ja s'ha vist abans. Així es forma l'entrada oest, susceptible d'ésser tancada, igual que l'entrada principal, mitjançant una porta.

Aquestes modificacions n'obliguen d'altres com la construcció de l'espai 8, d'ús col·lectiu (emmagatzematge). La seva àrea d'accés, orientada a nord-oest, forma part de la plaça central coberta per un sòl de pedretes que va de la porta oest fins a l'espai 1. És possible que aquest enllosat cobrís l'àrea de circulació o carrer est-oest (de porta a porta).

Una altra reforma és observada a la muralla nord enfront de l'espai 5, on s'ha obert un forat, parcialment tancat mitjançant un mur complementari que deixa una petita obertura, que serví per completar el drenatge d'aquest sector del recinte. Per això qualifiquem l'espai 5 com a d'ús complementari. No es pot precisar, no obstant, el moment precís d'aquesta reforma.

L'evidència que aquesta refortificació correspon a un moment avançat de l'ocupació del recinte -és l'última reforma detectada- permet formular la hipòtesi que tingués relació amb el desembarcament romà a Empúries i les primeres expedicions romanes cap al sud, que tingueren

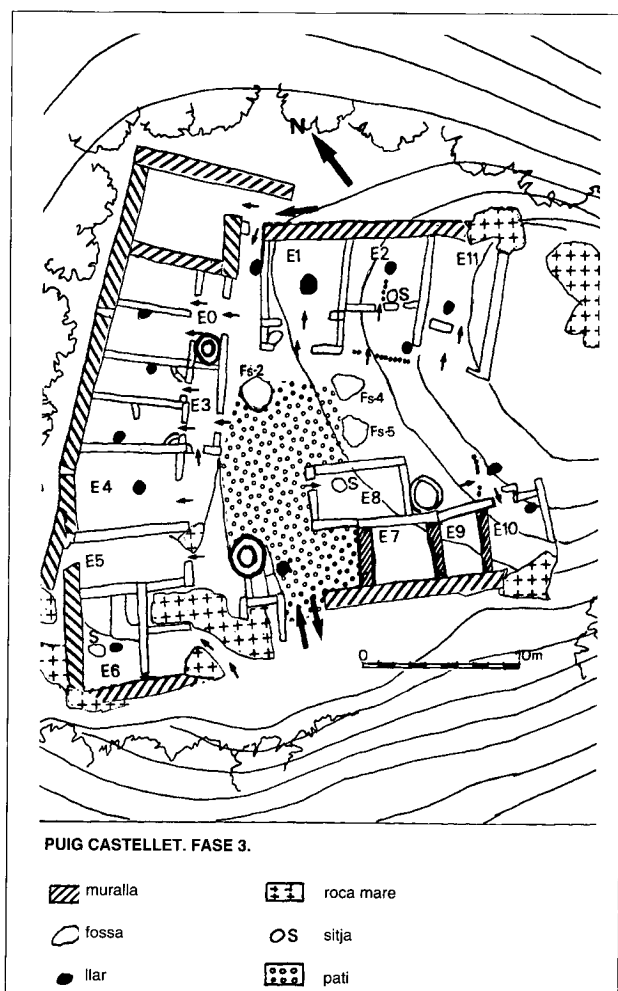

Fig. 7.- Plànol de la fase III o de l'última transformació de l'hàbitat.

lloc durant els anys 218-217 a.C., hipòtesi que no és pas desmentida per la cronologia relativa del material trobat (fig.7).

e.- Cronologia del recinte

L'hàbitat de Puig Castellet, recinte, fortificacions i cases, dona una cronologia que se situa dins del segle III a.C., corresponent al moment de l'aparició de les produccions antigues del taller de Roses i fonamentalment al taller de les petites estampilles i les primeres importacions de campaniana A.

Així, es pot establir com a data inicial de la construcció el període comprès entre 275 i 250 a.C. Els materials més moderns permeten de mantenir la pervivència de l'ocupació fins aproximadament el canvi de segle (circa. 200 a.C.). El moment de major esplendor (fase II) se situaria, doncs, cap al tercer quart del segle.

Un estudi recent de les ceràmiques de vernís negre trobades en el jaciment (Adroher, 1990) ha demostrat l'existència d'un altre hàbitat anterior al recinte, i que se situaria entre final del segle V i principi del segle IV, partint de les cronologies de la *Copa Càstulo* i dels *skyphoi* de perfil de simple corba. D'aquesta ocupació anterior, però, no s'han conservat estructures construïdes, que deuriem ser arrasades en el moment de la construcció del recinte fortificat que coneixem⁽⁵⁾.

2. DEFINICIÓ DELS ESPAIS TANCATS

Deixant a part la torre d'angle nord-est, que és part de l'estructura defensiva del recinte, formada per la muralla, dues torres i dues portes, ha estat possible definir quatre tipus d'espais perfectament diferenciats, tant pel que es refereix a l'estructura arquitectònica com pel que fa a les activitats que s'hi van desenvolupar, segons que posa de manifest el registre arqueològic. Ambdós factors es manifesten a través d'un determinat tipus d'organització. Aquest són els tipus definits⁽⁶⁾:

Cases (unitats d'habitació o domèstiques)

Espais que presenten una estructura arquitectònica que divideix la unitat en dos o tres compartiments. L'activitat principal atribuïda és la domèstica, essent la laboral complementària en alguns d'ells. Els elements bàsics que defineixen l'activitat domèstica són la presència d'una o més llars, de vasos d'ús domèstic (cuina, taula, recés), de llocs d'equipaments (raconeres, rebosts, etc...). Els elements que defineixen una activitat laboral complementària serien la presència important d'instruments lítics variats (molins, polidors, pesos) o d'un altre material no recipient ceràmic, com és el cas de pesos i fusaioles.

Corresponen a aquestes característiques els espais 0, 3, l'estat inicial de l'espai 4, 6-6bis (en el sector nord), l'espai 1 i l'estat final de l'espai 2 (en el sector est), i els espais 7, 9-10 (en el sector oest) (fig.4).

Espais de treball

Espais que estan formats per un sol compartiment, essent l'activitat primordial la laboral, sigui la transformació de productes, sigui la d'emmagatzematge de productes alimentaris. Aquesta última utilitat pot ser aplicada en compartiments o zones internes d'espais d'ús domèstic. Els elements bàsics que defineixen aquestes activitats poden ser la presència d'una llar, instrumental lític divers (molins, polidors...), pesos i fusaioles, per a la transformació de productes, i per a l'emmagatzematge és necessària la presència d'una sitja, un gran contingent d'àmfores i vasos a mà de gran format.

Corresponen a les característiques per a la transformació del producte l'estat inicial de l'espai 2, i per a la

⁽⁵⁾ Els responsables de l'excavació no han pogut donar cap relació de les estructures trobades amb el material antic, però no es descarta l'existència d'ocupacions anteriors. La construcció recent hauria destruït l'hàbitat antic, cosa possible si tenim en compte l'existència de pedreres per a la construcció del recinte, sòls de cases excavades en el rocam, per anivellament o rebaixament de l'habitació (espais 6-6bis, i 11). Només en l'àrea on es troba la porta oest s'ha localitzat una estratigrafia ampla i complexa i on es concentra gran part del material antic. En aquesta zona el subsòl es troba en un nivell més enfonsat, però també és on s'han observat més remodelacions. En cap cas s'ha observat un rebaix del subsòl, i possiblement retindria material antic.

⁽⁶⁾ Aquest apartat complementa el ja iniciat i publicat a Pons & al., 1989, pp. 209-211. En el present treball, a part de donar les dimensions, formes i orientació dels espais, ens limitem a definir els elements constituents i la distribució interna dels materials «grosso modo». Les interpretacions específiques són fruit d'un treball microespacial que no s'ha publicat encara. La limitació d'espai impedeix presentar aquesta anàlisi de manera més aprofundida. Els dibuixos esquemàtics dels diversos espais són prou indicatius per a l'objectiu d'aquest treball.

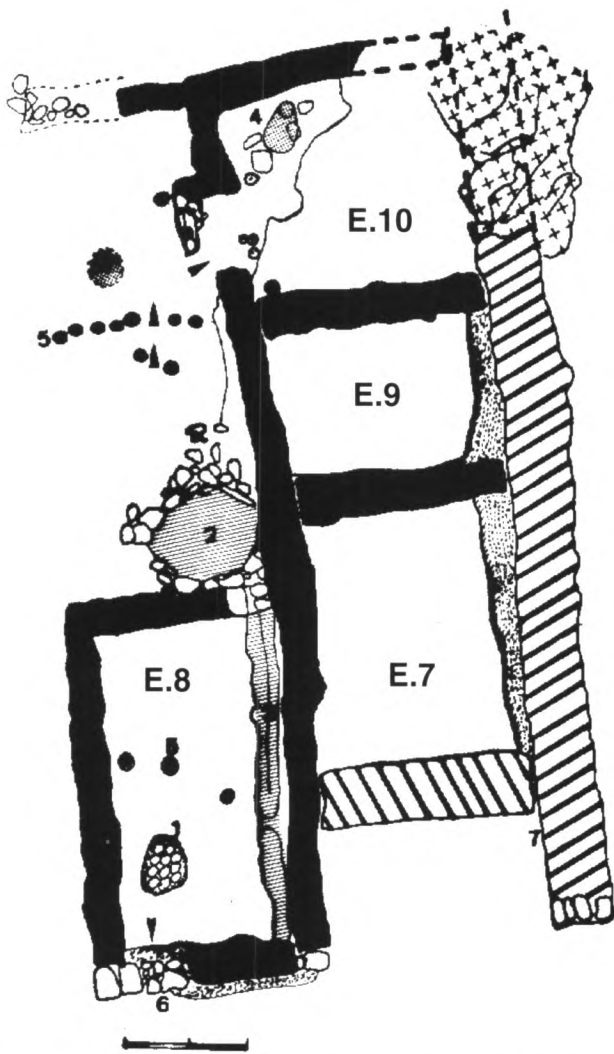

Fig. 8.- Aspecte del sector oest (segons fig. 7) amb els espais remodelats 7, 8, 9 i 10. En aquest dibuix està esquematitzat el funcionament de la cisterna (estructura rodona). Llegenda: 1: sitja; 2: cisterna; 3: claveguera; 4: llars; 5: forats de pal; 6: llindars; 7: muralla.

d'emmagatzematge l'espai 11 en el pis inferior (en el sector est) i l'espai 8 (en el sector oest). Activitats d'emmagatzematge, palesades per la presència de sitges, es constaten també en els espais 1 i 6-6bis (figs. 8 i 9).

Espais d'ús comunitari

En el cas de puig Castellet, l'espai d'ús comunitari està format per un sol compartiment, la funció del qual és exclusivament de caire col·lectiu, relacionada amb activitats que afectarien el que podem anomenar vida comunitària, les relacions de tipus social, polític o cultural de la comunitat. Un dels elements que diferencien aquesta classe d'espai és l'existència d'una llar central amb materials de caràcter singular (capfoguers). La concentració del material arqueològic resulta uniforme al voltant de la llar. L'atribució d'aquestes característiques i d'aquesta funció a un determinat espai és sempre compromesa pel que suposa d'entrar a l'àmbit especialment relliscós de les actituds mentals d'una comunitat, aspecte molt important, però molt difícil de copsar a través del registre arqueològic. Altrament, és un aspecte que no podem menystenir de cap manera.

Correspon a aquestes característiques l'espai 4 (sector nord) durant les fases II i III (figs. 10 i 11).

Fig. 9.- Vista cap el sud de l'espai 8 identificat com un «espai de treball» amb una sitja a l'interior. Al fons, a l'angle de la dreta, es pot veure la comunicació de la cisterna (segons fig. 17) i la canalera excavada.

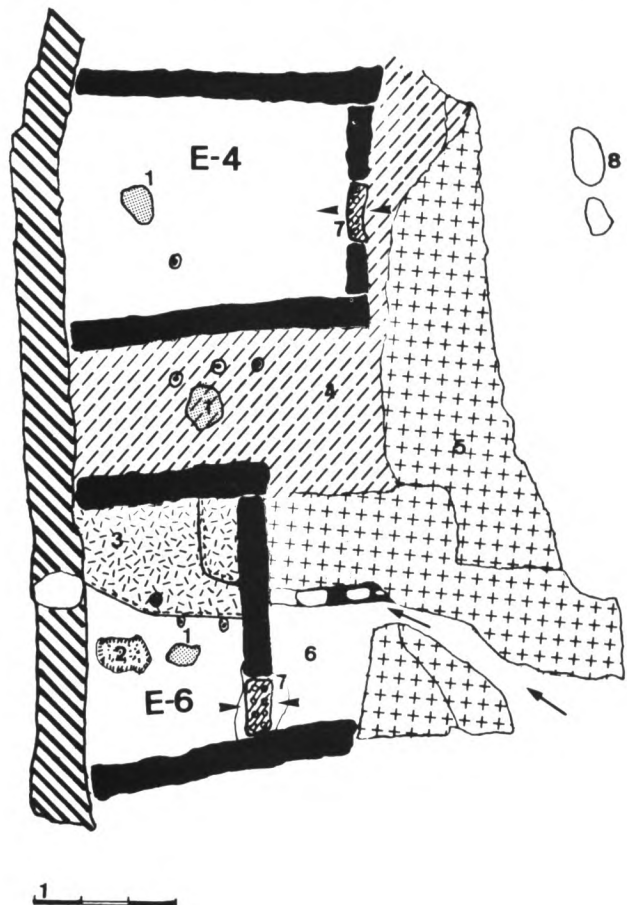

Fig. 10.- Aspecte del sector nord-oest (segons fig. 6) i la distribució de les estructures domèstiques dels espais 4 i 6-6bis. Llegenda: 1: llars; 2: rebost-sitja; 3: sòl retallat; 4: espai obert; 5: roca retallada; 6: avantsala de l'espai 6; 7: llindars; 8: fosses 7 i 8.

Espai complementari

L'anomenat espai complementari està format per un sol compartiment essent l'activitat atribuïda la del drenatge. S'ha donat aquesta qualificació a l'espai 5 (sector nord) (fig. 11).

Els trets bàsics que s'han assenyalat com a diferenciadors de la funcionalitat dels espais, en especial el material arqueològic, no tenen perquè ésser exclusius d'un sol tipus d'activitat. Cada activitat pot aparèixer representada en el registre arqueològic per uns tipus d'artefactes determinats. No obstant això, apareixen repetits en espais d'activitat

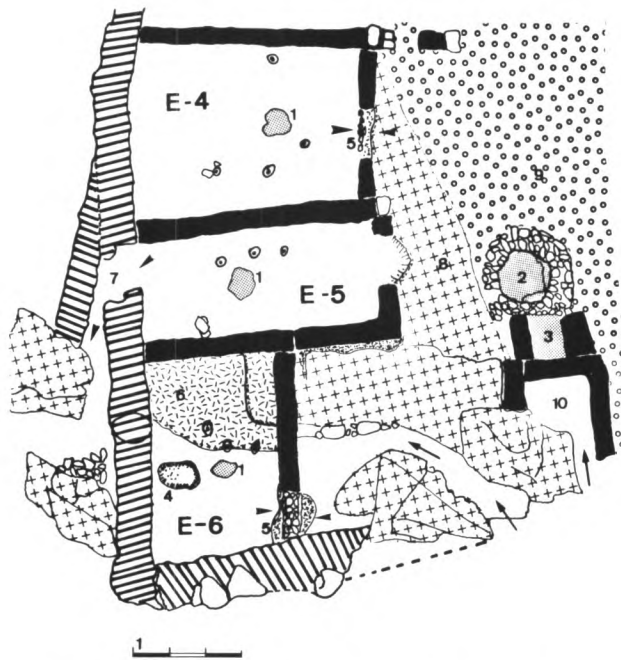

Fig. 11.- Aspecte del sector nord-oest (segons fig.7) i l'organització dels espais 4, 5, i 6-bis, i la torre oest. Llegendari: 1: llars; 2: forn; 3: abocador; 4: sitja; 5: llindars; 6: sòl retallat; 7: muralla trencada per evacuació d'aigües; 8: roca retallada; 9: pati; 10: torre oest.

diversa i a la mateixa àrea central del recinte. De totes formes entenem que aquesta repetició d'elements no desmenteix la especificitat relativa que els caracteritza, ja que en un determinat espai poden conviure diverses activitats, essent sempre una d'elles la predominant.

Un dels elements més indicatiu és la llar. Un element imprescindible per a la calefacció, per a la cuina i per a la il·luminació (Pons & Molist 1989 i idem en premsa). Aquesta apareix en tots els espais, a excepció del 8, de manera que a cada nivell d'habitació i a cada compartiment, li correspon almenys una llar. També es troben llars en la zona central del recinte, especialment situades vora les portes de la fortificació, o bé a l'exterior d'algun dels espais. Aquestes últimes eren activades a cel obert, mentre que les llars construïdes dins dels espais tancats havien de tenir en compte l'airejament, la fumera i altres inconvenients. L'espai 8, considerat un espai d'emmagatzematge construït en l'última fase, no ha conservat cap resta de llar, foguera o restes de brases.

L'aparició d'elements aliens a l'activitat predominant és el factor que ha permès, combinat amb l'anàlisi de l'evolució arquitectònica, establir aquesta mena de jerarquització de funcions dins de cadascun d'ells. Els diferents percentatges de tipus de materials són, en definitiva, allò que permet una aproximació a les diverses activitats que han conviscut al llarg del temps en un mateix espai.

3. ANÀLISI ESTRUCTURAL I FUNCIONAL DELS DIVERSOS ESPAIS TANCATS

Sector nord

Espai 0

Excavat per C. Nonell abans de 1975. Per aquesta causa la informació de què disposem sobre la seva distribució

interna és pràcticament nul·la, car la memòria publicada no permet fer-se'n idea. Situat entre la torre de l'angle nord-est i l'espai 3, té com a mur de fons la muralla nord. Orientat al sud-est, és de forma rectangular; té un espai útil de 35,04 m². Està dividit en tres habitacions: una avant-sala de 1,52 x 4,86 m, i una gran sala de 4,86 x 5,34 m dividida en dues per un envà longitudinal. En el racó esquerre de l'avantsala hi ha una estructura circular que reposa en el subsòl i que respondria a un forn artesanal (?) o a una part d'un forn artesanal (diàmetre interior de 0,90 m). A l'interior de cada estança hi ha senyals de combustió, que determinen dues llars adossades a l'envà central.

Tant per la seva estructura com per la seva ubicació (paret mitjanera amb l'espai 3), se li pot atribuir una evolució semblant a la d'aquest.

Espai 3

Situat entre l'espai 0 i el 4, té com a mur de fons la muralla nord. Orientat a sud-est, és de forma rectangular; té un espai útil de 37,90 m². S'han pogut observar tres nivells d'habitació, que de més antic a més recent són:

Nivell d'habitació 1. Una sola cambra (sala) organitzada a l'entorn d'una llar situada a la línia central longitudinal, cap al fons de l'habitació.

Nivell d'habitació 2. S'afegeix una avant-sala a la part frontal de la sala, on s'instal·la un forn artesanal (?). El fons de la sala és renovat i la llar és avançada cap a l'entrada, però mantenint la mateixa línia central.

Nivell d'habitació 3. La sala fou dividida en dues estances per un envà longitudinal. A cadascuna de les estances s'instal·la una llar recolzant lateralment a les parets mitgeres amb les cases veïnes. Aquest nivell és el més ben conservat en excavació (figs. 12 i 13).

En aquesta última remodelació fou organitzat en tres estances: l'avantsala de 4,86 x 1,64 m, l'estança A, a l'esquerra, de 5,96 x 2,4 m, i l'estança B, a la dreta, de 5,4 x 2,04 m. L'avantsala, en el racó dret, presenta una estructura de combustió atribuïda a un forn artesanal que estaria en relació amb la de l'espai 0. A l'estança A, prop de l'entrada a l'esquerra, hi havia una estructura en quart de cercle adossada al racó amb un vaset a l'interior. Cap a l'interior, una banquetta de pedra i una gran llosa amb traces de treball separa l'estança en dues àrees. Enfront d'aquesta estructura

Fig. 12.- Vista cap al nord de l'espai 3 amb els compartiments i les obertures corresponents.

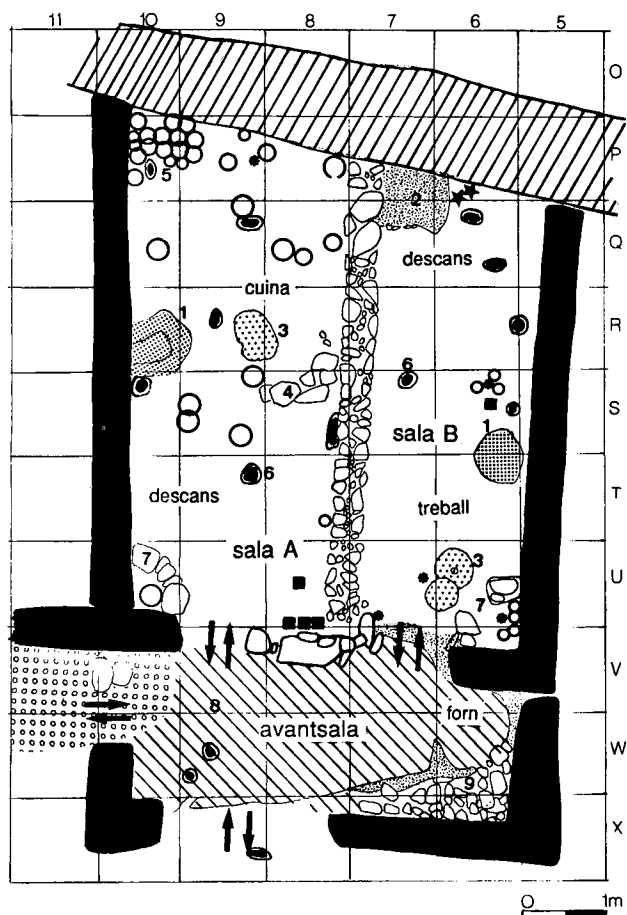

Fig. 13.- Distribució de les estructures domèstiques de l'espai 3, amb tres compartiments. Llegendes. 1: llars; 2: cubeta; 3: molins; 4: banqueta; 5: rebot; 6: forats de pal; 7: raconeres; 8: sòl retallat de l'avantsala; 9: forn.

s'hi troba la llar i en el fons de tot cap a la muralla es localitzaren uns divuit vasos a mà i a torn de diferents tipus però d'ús domèstic (52% del material). A l'estança B també hi havia una estructura en quart de cercle al racó i prop de l'entrada, amb 4 vasos ceràmics a l'interior. La llar, també en posició lateral, es troba més propera a l'entrada i al voltant d'ella foren trobades dues pedres de molí circular, 4 fusaioles i vasos de fireta. Al fons d'aquesta estança s'hi troba una cubeta en relació amb la recollida d'aigües i al seu voltant foren trobats alguns elements de tocador de bronze, com una fíbula, un *scalptorium* i unes pinces (29% del material). La diferència del percentage del material ha fet interpretar que l'estança A fou zona d'habitació domèstica i l'estança B àrea de treball i d'oci (Llorens & Pons, 1987; Pons, Llorens & Toledo, 1989).

Funció: espai d'ús domèstic; activitat complementària: laboral.

Espai 4

Està situat entre els espais 3 i 5 i adossat a la muralla nord, allà on canvia la seva orientació. Orientat a sud-est, és de forma rectangular i té un espai útil de 25,13 m². Consta d'un sol compartiment de 6,16 x 4,08 m; s'hi han observat dos nivells d'habitació:

- *Nivell d'habitació 1*: s'observa una llar construïda, amb cubeta i sola de pedretes i coberta per una massa d'argila cuita; està situada a la línia longitudinal central,

cap al fons de l'habitació i per sobre del sòl corresponent s'observen restes d'una pavimentació formada per argila endurecida (fig. 10).

- *Nivell d'habitació 2*: la llar és transportada cap endavant més a prop de l'entrada i construïda sobre un petit promontori de terres i pedres, sola de ceràmica i coberta per una capa d'argila cremada. En aquest nivell també troben restes de pavimentació d'argila.

El material arqueològic es troba dispers per tota la sala especialment al voltant de la llar, en estat molt fragmentari i uniforme, i no presenta aglomeracions especials (fig. 14).

Funció: nivell d'habitació 1 = ús domèstic; nivell habitació 2 = ús comunitari.

Les característiques que defineixen aquest espai com a d'ús comunitari en el seu segon nivell d'habitació són les següents: és l'espai més regular i el més gran del recinte amb sala no compartimentada, ubicat al mig del sector nord. Presenta un accés molt elaborat a la zona central, mitjançant esglaons i els seus paraments han estat elaborats d'una manera més acurada que a la resta, així com nivells de pavimentació al terra. La llar ocupa el centre de la sala i en cap cas s'han observat aglomeracions importants de recipients. Destaquen l'absència de fusaioles i pedres de molí, estris d'ús domèstic que s'han donat a tots els espais tancats, i la presència d'objectes de caràcter singular com la base d'un *kylix* de ceràmica àtica de vernís negre, una petita safata plana feta a mà, un capfoguer en forma de cap de bòvid molt malmès i a l'exterior, prop de l'entrada, un penjoll amb la representació del déu Bes (?).

Espai 5

Està situat entre l'espai 4 i el 6-6bis i adossat a la muralla nord. És de forma rectangular, té un espai útil de 17,21 m² i presenta una obertura orientada a sud-est. Només s'hi ha observat un nivell d'habitació.

Està format per un sol compartiment estret de 6,52 x 2,64 m. A la línia longitudinal central cap al fons s'hi localitzà una llar malmesa, construïda, de forma circular, amb sola de ceràmica i coberta per una capa d'argila. Restes d'una altra llar són observades a prop de la paret mitjanera amb l'espai 4. L'estat d'ambdues indica que es desutilitzaren d'antic quan aquesta zona era oberta i hi vessaven les aigües de la coberta de l'espai 6 i les de la volada lateral de l'espai 4. El tancament que donà lloc a l'espai 5 es féu mitjançant un afegit a l'espai 6, la paret mitjanera de l'espai 4 i una tanca transversal amb obertura. La muralla de fons presenta una altra obertura de 1,50 m d'amplada que fou limitada per un mur complementari que anava a un aflorament de la roca mare, deixant una escletxa entre ella i la muralla de 0,40-0,80 m. Aquesta estructura ha estat considerada (Llorens, 1986) especialment feta per a desguàs de les aigües de la pluja, que provenien de la zona central i de les cobertes dels espais 6 i 4 i que eren expulsades a l'exterior per la muralla nord. L'afirmació ve asseverada pel fet que l'entrada de l'espai apareix retallada en pendent cap a l'interior, de manera que no hi cap element, ans al contrari, que impedeixi el lliure accés de les aigües pluvials, diferentment del que s'observa a tots els altres espais del sector (fig. 11).

Funció: ús complementari = drenatge.

Espai 6-6bis

Està situat entre l'espai 5 i l'extrem occidental del sector nord, i adossat als panys de muralla nord i oest. L'entrada

està orientada a sud-est, però té una disposició diferent a la resta dels espais del sector nord, a causa de la topografia del terreny. Tot el conjunt té forma d'ela i consta de dues habitacions que es comuniquen a través d'una porta. Les dues habitacions són de forma rectangular i l'espai útil és de 24,15 m². Presenta un sol nivell d'habilitació.

L'espai 6, o sala, està disposat transversalment i és de 3,6 x 5,44 m i l'espai 6bis, o avantsala de l'espai 6 té una estreta superfície de 2,7 x 1,7 m i està disposada longitudinalment, excavada en un aflorament de roca, amb sortida o comunicació amb l'exterior del recinte. L'espai 6 presenta una llar construïda amb sola i coberta d'argila, i situada quasi al mig de l'habitació, i al seu costat fou excavada una sitja de forma ovalada (de 0,80 x 1 m aprox. de diàmetre i de 0,40 a 0,50 m de fondària) amb molts fragments d'àmfora. El material arqueològic està dispers en les dues sales, a excepció de la sitja. S'han trobat a l'espai 6 *pondera* i fusaioles i a l'espai 6bis força útils lítics.

Les característiques variades que presenta (disposició, treball de construcció, pavimentació d'argila i l'existència d'una sitja excavada a la roca dura) li donen una categoria parella a la d'una casa, però similar a les dels espais 2 i 11, que endemés d'ésser utilitzats com a cases podrien tenir funcions de tipus col·lectiu (emmagatzematge) (figs. 10, 11 i 14).

Funció principal: domèstica; complementària: laboral.

Sector est

Espai 1

Està situat entre el corredor d'accés al recinte i l'espai 2. Orientat a sud-oest, és de forma rectangular i té un espai útil de 27 m² aproximadament. Només s'hi ha observat un nivell d'habilitació. Fou construït cobrint la fossa 1.

L'espai 1 consta de dos compartiments de dimensions desiguals: l'avantsala de 1,10 x 4,40 m i la sala principal de 4,5 x 4,6 m. En el cantó esquerre de l'avantsala hi havia una fossa excavada a la roca, de forma ovalada i d'una fondària de 0,40 m amb pedres que cobreixen el fons i laterals de la paret de la fossa. El conjunt ha donat una interpretació hipotètica de desguàs, fenomen que ha estat observat experimentalment. A la sala principal hi destaquem dos elements que li donen la categoria domèstica: una llar construïda, de forma circular i coberta d'una capa d'argila,

Fig. 14.- Vista cap al sud de l'espai 6-6bis. S'observen el subsòl retallat per construir l'espai, el sòl en escala per anivellar-lo i el llindar construït.

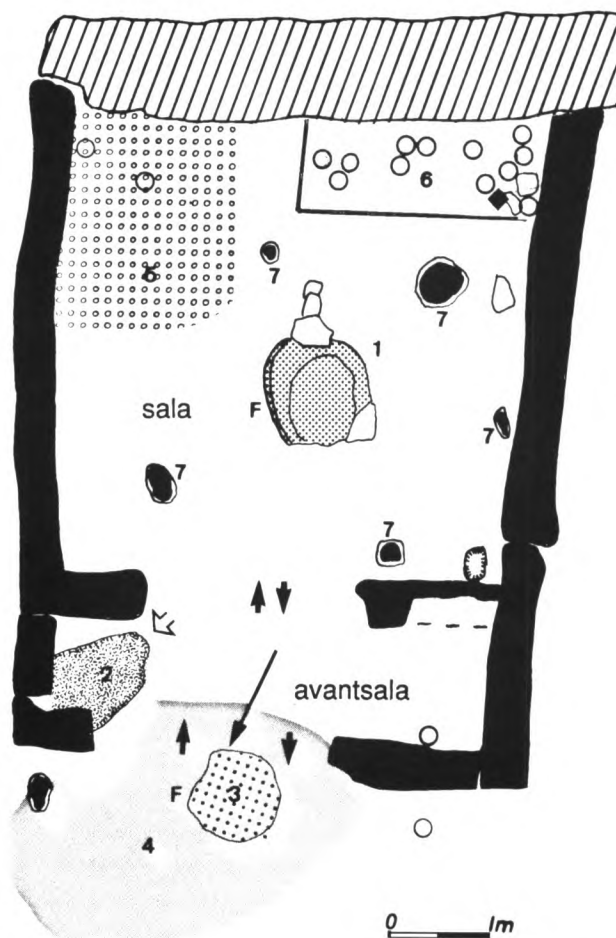

Fig. 15.- Distribució de les estructures domèstiques de l'espai 1. Aquest espai està considerat com una «casa». Llegendari: 1: llar; 2: cubeta; 3: cendres; 4: deixalles; 5: sòl; 6: rebost; 7: forats de pal.

està situada al mig de l'habitació; en el fons de l'habitació, en el racó dret, aparegué una taca de terres fosques que tenia una forma rectangular de 2,80 x 0,70 m i d'un gruix de 0,15 a 0,20 m, a sobre la qual es localitzaren 6 vasos a mà i 2 bicònics de la costa catalana i material fragmentat d'àmfora ibèrica, conjunt que fou interpretat com una banqueta o prestatge que sostindria un nombre determinat de vasos ceràmics.

El material arqueològic trobat en aquest espai es concentra en el fons del racó dret i a la zona exterior d'accés a la casa. Entre el material trobat destaquem la presència de *pondera* i fusaioles. Contràriament, la part central de l'habitació, al voltant de la llar, i a l'avantsala presentaven una densitat de material menor (Pons, 1977) (fig.15).

Funció: espai d'ús domèstic.

Espai 2

Està situat entre l'espai 1 i l'espai 11 i adossat com ells a la muralla est. Orientat a sud-oest, presenta dos moments de construcció/habilitació: en el primer estaria format d'un sol compartiment, de forma quasi quadrada, d'espai útil 17,24 m². En el segon se li afegí una avantsala, limitada per una tanca de pals de fusta clavats a terra, que amplia la seva superfície útil a 33,4 m².

- *Nivell d'habilitació 1*: una llar construïda, de forma circular, amb una sola de rierencs i ceràmiques, i amb una coberta d'argila que es troba escampada per l'habitació. En el racó dret, prop de l'entrada s'hi trobà una sitja de boca

circular i secció piriforme (0,60 m de diàmetre i 0,80 m de fondària) que contenia tretze vasos de format gran i mitjà, la majoria fets a mà, i fragments considerables d'àmfora ibèrica, un *pondus* lític i un ganivet de ferro. Complementen l'estructura de la sitja, quatre petits forats de pal excavats a la roca que delimitarien una petita tanca de protecció entre l'entrada i la sitja.

- *Nivell d'habilitació 2*: l'espai és ampliat mitjançant la construcció d'una tanca a la zona d'accés, que divideix l'espai en dos compartiments: la sala o espai cobert construït d'antic i amb una llar central i l'avantsala o espai obert, de construcció més tardana. El conjunt es troba situat entre l'espai 1 i l'espai 11. L'entrada està orientada al sud-oest. En el racó dret de l'avantsala i prop de l'entrada es troba una llar construïda, sense sola i coberta d'argila cuita; la tanca d'aquesta estança està marcada per una alineació de forats de pal excavats en el subsòl tou de granit. Aquesta alineació està formada per nou forats de pal, d'uns 15 a 20 cm de fondària, set dels quals estan seguits per deixar una distància de 90 cm (obertura d'entrada a l'avantsala?) i continuen dos forats més que finalitzen la tanca, paral·lela a la paret transversal que limita la sala de l'espai 2 i que és de tècnica constructiva diferent a la corrent. Aquestes característiques han estat observades també a la zona d'accés de l'espai 10 també en l'etapa final del recinte. En aquest segon nivell d'habilitació es produiria un canvi de funció: l'espai 2, en el seu conjunt, incorporaria, a més, la funció domèstica o d'habitatge (figs. 16 i 17).

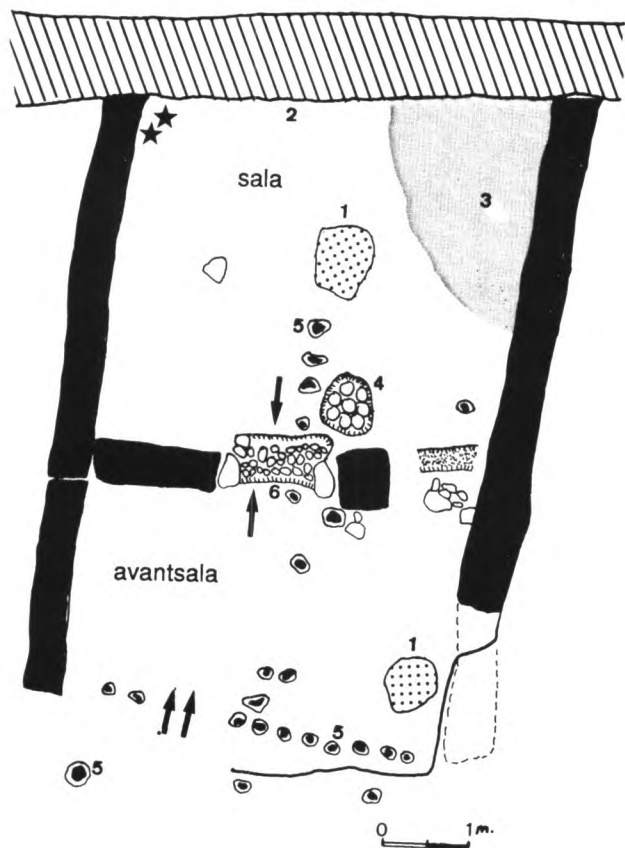

Fig. 16.- Distribució de les estructures domèstiques de l'espai 2. Aquest espai ha estat considerat com un «lloc de treball» (sala), en la fase inicial, i com una «casa» (sala i avant-sala) en la fase final. Llegenda: 1: llars; 2: muralla; 3: deixalles; 4: sitja-rebost; 5: forats de pal; 6: llinard.

Fig. 17.- Vista cap a l'est de l'espai 2 a la fase final. Els forats de pal indiquen el tancament de l'avantsala, sense llinard a l'entrada.

Funció del nivell d'habitatge 1: espai d'ús laboral. Nivell d'habitatge 2, ús principal domèstic; ús complementari, laboral.

Espai 11

Està situat entre l'espai 2 i el pujol, a l'angle sud-est del recinte. L'espai 11 es trobà en un estat de conservació deficient que impedeix fer les interpretacions ajustades. No obstant això, poden apreciar-se dos nivells superestructurals d'ús diferent: un nivell superior correspondria a una casa de característiques semblants a l'espai 1, i un nivell inferior quasi subterrani utilitzat com a magatzem, i que per a la quantitat de vasos trobats i matèria orgànica acumulada s'ha d'atribuir a una zona d'ús col·lectiu. L'espai del nivell superior, orientat a sud-oest, estaria format per dos compartiments: la sala d'uns 19 m² i l'avantsala de 8,2 m². El nivell d'habilitació d'ambdós compartiments no ha estat conservat a causa del fort pendent, però rastres de combustió assenyalen l'existència d'una llar prop de l'entrada a la sala i lloc de comunicació amb l'avantsala. Prop de la paret de tanca a la sala i que està adossada a l'espai 2 s'hi troba una estructura de pedres, i la paret de tanca exterior es troba malmesa pel fort pendent. Tota aquesta estructura fou construïda després que les fosses 9 i 10 perderen la seva utilitat (figs. 18, 20 i 21).

No queda clar com seria la part construïda de l'espai, actualment en estudi, però en principi suposem un sòl possiblement de fusta recolzat en els dos murs laterals (fig. 21).

Correspon a la categoria d'espai de treball el ja esmentat pis inferior, quasi subterrani, zona excavada en el subsòl tou per guanyar un espai de dimensions 4,4 x 1,4 m i de 0,5 a 1 m de fondària. El fons d'aquest espai enfonsat ha estat molt ben aplanat i recobert d'una capa d'argila de 6-8 cm a manera de paviment, formant al sud-est una superfície útil d'uns 6 m² aproximadament. El material arqueològic trobat fou considerable: uns 31 recipients identificables, d'entre els quals sobresurten els fets a mà de gran format i les àmfores ibèriques, algunes tapadores, vasos de taula i alguns d'importació d'estil campanià. Cal destacar la presència de blocs de pedra i restes de toves en el seu interior que sostenien alguns dels recipients, fet que ens porta a la hipòtesi que aquesta zona fou utilitzada per a la conservació de productes alimentaris. El sòl que cobria aquesta fossa era de color molt fosc i contenia abundants carbons (figs. 18, 19, 20 i 21).

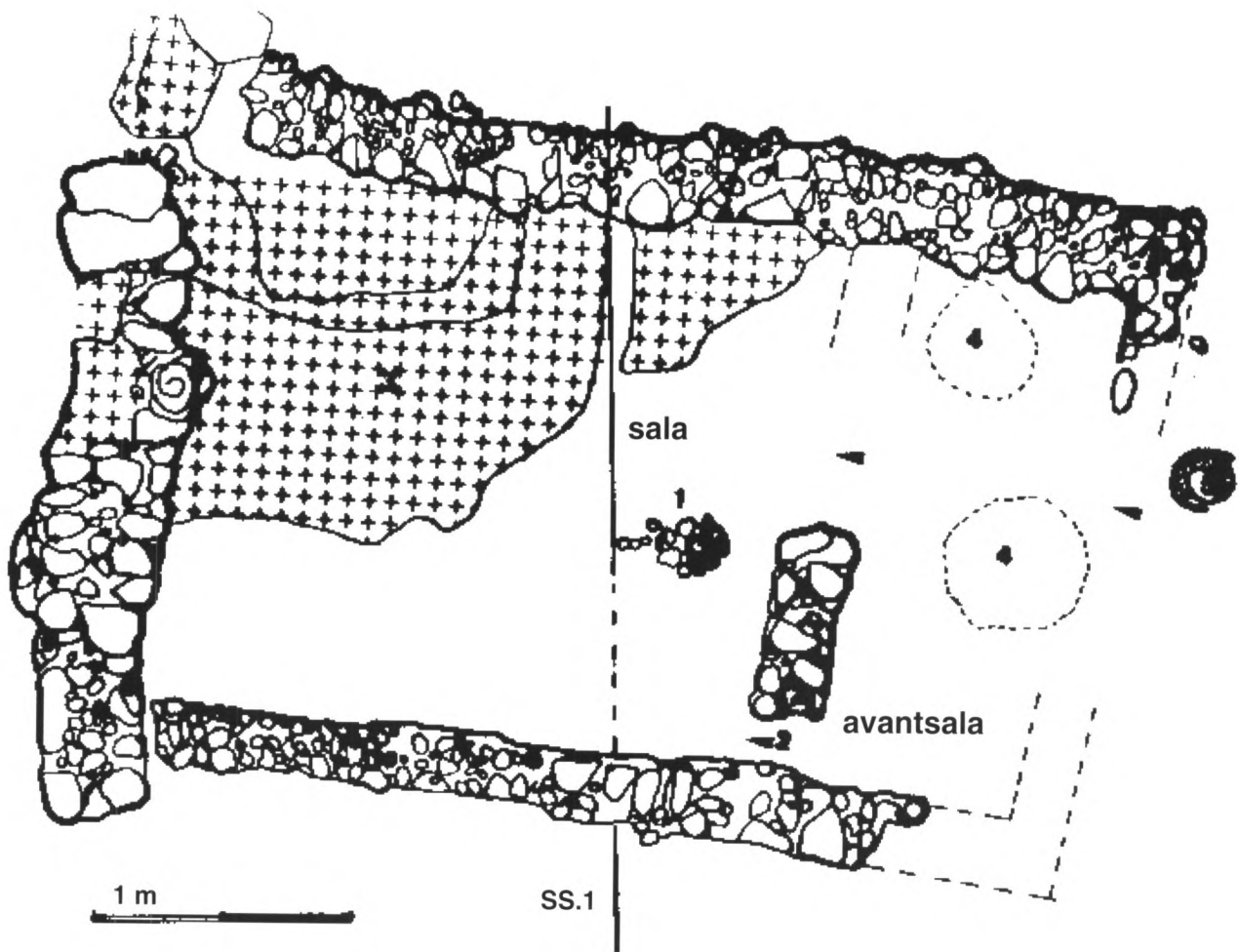
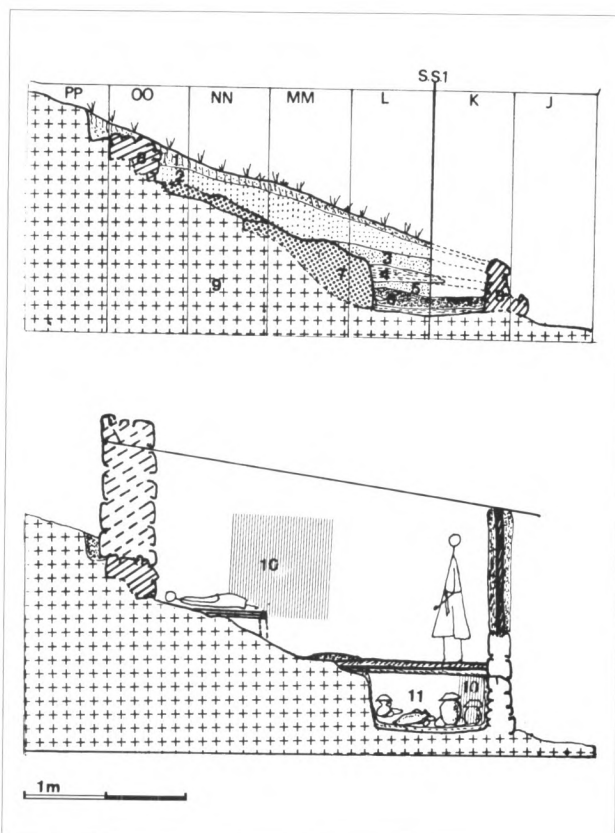

Fig. 18.- Distribució de les estructures i forma de l'espai 11, nivell superior. Llegenda: 1: llar?; 2: entrada al celler; 3: roca retallada; 4: fosses 9 i 10 amortitzades; 5: basament columna?.

Dalt, fig. 19.- Vista cap a l'est de l'espai 11. Es veu el sòl excavat a la roca, molt erosionat. El sòl obtingut deuria ser quasi subterrani; a dins es trobà una concentració de vasos ceràmics i de conservació, en el seu lloc.

Esquerra, fig. 20.- Secció sagital 1 (PP, OO, NN, MM, L, K, J). Dalt.- Secció estratigràfica; baix.- Secció idealitzada. Llegenda: 1: nivell superficial; 2: nivell sorrenc de rentat; 3: nivell arqueològic a; 4: argiles; 5: nivell arqueològic b; 6: nivell arqueològic c; 7: sauló; 8: murs; 9: subsòl; 10: entrades projectades; 11: celler.

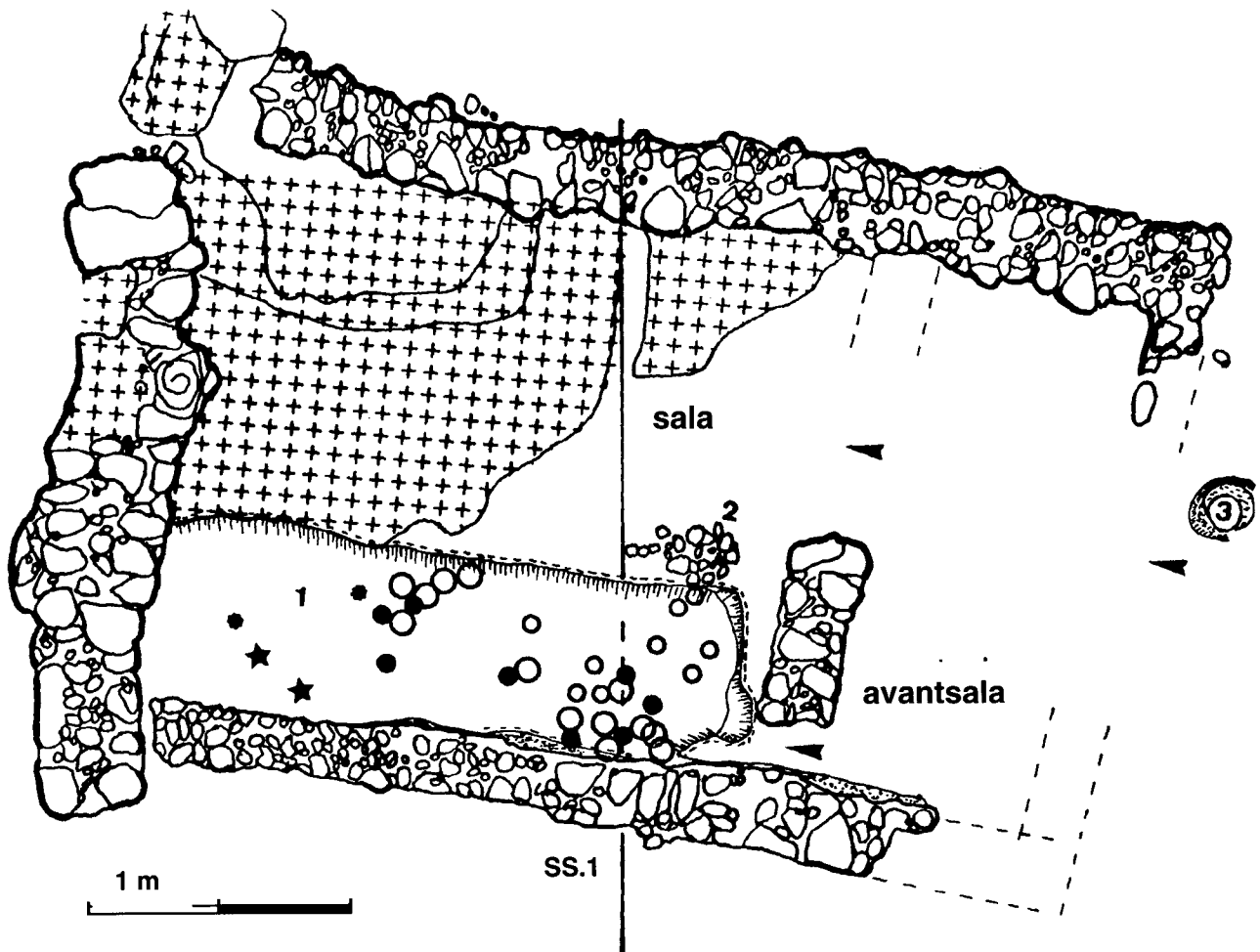

Fig. 21.- Distribució del material dins l'estructura subterrània de la planta inferior de l'espai 11. Llegendra. 1: celler subterrani: vasos a mà; vasos a torn i àmfores; molins; esmoladors; 2: llar del nivell superior.

Funció: possiblement dual; ús domèstic (part superior) i ús laboral (soterrani).

Sector oest

Espai 7

Està adossat a la muralla oest, entre l'entrada oest del recinte i l'espai 9-10. Està orientat a nord-oest, i la seva disposició longitudinal s'enfronta a la dels espais del sector nord. És de forma rectangular i té un espai útil de 24,62 m². S'han observat tres nivells d'habilitació amb modificacions de l'estructura arquitectònica.

- *Nivell d'habilitació 1*: en l'estat inicial constava de dues habitacions: la sala de 5,20 x 3,68 m i l'avantsala de 3,80 x 1m. A la sala s'hi trobà una llar construïda amb sola i coberta d'argila i voltada per tres blocs de pedra, situada cap al fons.

- *Nivell d'habilitació 2*: la sala i la llar del primer nivell es mantenen, però l'avantsala és destruïda per la construcció d'un forn domèstic a cel obert pel cantó dret i adossat al mur. El sòl de l'antiga avantsala fou cobert per un paviment de pedretes i argila barrejada. Al costat d'aquest forn s'hi trobaren diversos molins (fig. 22).

- *Nivell d'habilitació 3*: la paret lateral externa s'engruixeix fins a aconseguir l'amplada d'un metre com a la resta de la muralla. Es varia la funció d'habitatge mitjançant la construcció d'una paret transversal a l'interior de la sala,

suprimint la comunicació amb l'àrea central i convertint-lo en un espai quadrat buit de 12 m². El forn de l'avantsala és destruït i tota l'àrea d'accés és anivellada per un paviment de pedres que passa per sobre dels fonaments del forn. Aquesta zona passa a formar part de l'espai central públic de comunicació i de pas a la porta oest del recinte (fig. 8).

Funció nivell habilitació 1-2; principal: espai d'ús domèstic; complementària: laboral. Nivell habilitació 3: s'incorpora a l'estructura defensiva del recinte.

Espai 9-10

Està situat a l'angle sud-oest del recinte, entre l'espai 7 i el vessant occidental del pujol. Està orientat a nord-est i és de forma rectangular; té un àrea útil de 25,08 m². Per la seva ubicació a l'angle sud-oest, presenta un fort desnivell en sentit est-oest. Ambdós espais estan relacionats mitjançant una porta durant el primer nivell d'habilitació. Així l'espai tancat 9-10 consta de dues habitacions separades per un envà transversal: l'espai 9 de 3,8 x 2,52 m aproximadament i l'espai 10 de 3,72 x 3,4 m amb l'accés a l'exterior des de l'espai 10 i comunicació interna a través d'una entrada entre els dos espais. El conjunt està disposat transversalment i s'enfronta a l'espai 11. S'hi han trobat dos nivells d'habilitació amb modificacions de l'estructura arquitectònica.

- *Nivell d'habilitació 1*: li correspon la distribució esmentada, però a causa de la forta erosió i la remodelació

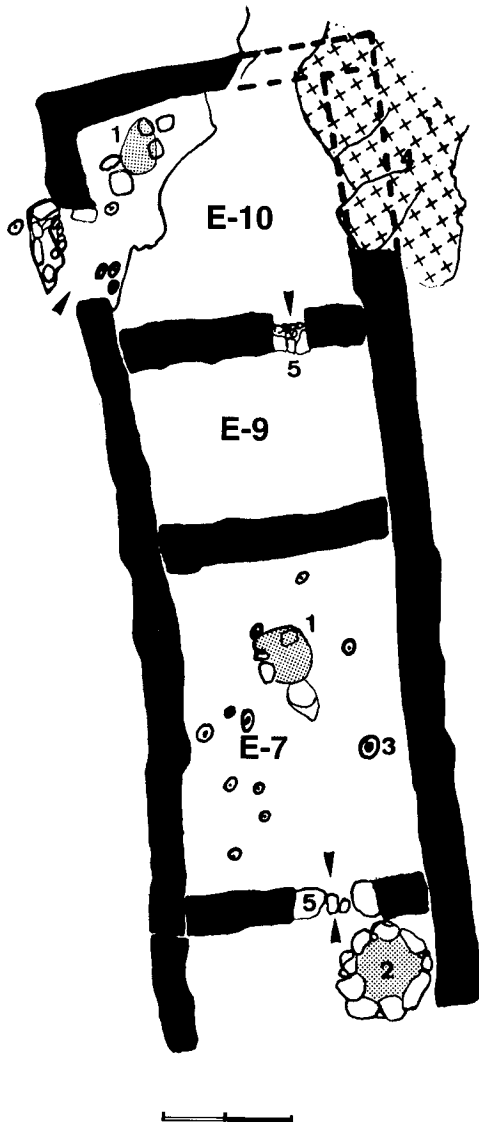

Fig. 22.- Aspecte del sector oest (segons fig.6) i la distribució de les estructures dels espais 7 i 9-10. Llegendra. 1: llars; 2: forn; 3: forats de pal; 4: roca mare retallada; 5: llindars.

del nivell posterior, amb prou feines si es pot definir la seva distribució interna. Possiblement hi havia una llar central a l'espai 9, molt malmesa, i una altra ben conservada a l'espai 10. Aquesta última és de forma circular, construïda amb doble sola, dins una cubeta i coberta d'argila, i està situada en el cantó esquerre de l'entrada, en un angle de l'habitació i sobre un subsòl dur i menys afectat per l'erosió. És l'única llar del recinte que presenta aquesta posició (fig. 22).

- *Nivell d'habilitació 2:* l'envà central fou enderrocat en part i tapiat, anul·lant la porta de comunicació amb l'espai 10. L'espai 9 queda tancat i buit, i l'espai 10 que tenia accés a l'exterior continua com habitatge. Es refà la llar afegint-se una nova capa d'argila i limitada amb quatre pedres cremades i unes pastilles d'argila de forma paral·lelèpida d'uns 20-30 x 10-20 cm. La zona d'accés a l'espai 10 es limita amb un pany de paret que es perllonga amb la paret de dalt i per una filera de forats de pal que segueixen la direcció de la paret mitgera entre els espais 9 i 10, per la part de baix. Aquest conjunt s'interpreta com la resta d'una tanca que limita una zona d'accés o avantsala de l'espai 10, zona a cel obert i amb una llar a la vora d'una pedra-seient.

La construcció d'aquesta estança s'entén amb la supressió de l'espai 9 com a habitatge i convertit en un espai defensiu (fig. 8).

Funció nivell habitació 1: espai d'ús domèstic. Nivell habitació 2: espai 9: s'incorpora a l'estructura defensiva del recinte. Espai 10: espai d'ús domèstic.

Espai 8

Situat entre l'espai 7 i la zona central, és l'únic espai que no està adossat a la muralla. Està orientat a nord-oest i consta d'un sol compartiment de forma rectangular i d'espai útil 16,56 m². Només conserva un nivell d'habilitació. A destacar l'existència d'una sitja que fou desutilitzada abans de l'abandonament, possiblement a causa d'un aflorament d'aigua procedent d'una deu subterrània, que contenia material ceràmic en el fons. L'únic compartiment estava ple de material ceràmic repartit indistintament, però molt fragmentat, sobresortint les àmfores i recipients a mà de gran format. Destaquem la inexistència d'alguna llar, fet que el diferencia de tots els espais tancats localitzats en el puig. Paral·lela a la trinxera de fonamentació de la paret mitgera amb l'espai 7 hi ha una canal excavada en el subsòl que es comunica a través d'una escaleta deixada expressament a la paret de fons amb una cubeta excavada a l'exterior de l'espai i a l'angle entre ell, el 7 i el 9. Aquesta cubeta té un diàmetre aproximat d'1,80 m, és de secció cònica obliqua de 0,90 m de fondària i estava delimitada per una estructura de blocs de pedra (figs. 8 i 9).

Funció: espai d'ús laboral (emmagatzematge).

L'organització de les cases és diferent d'un espai a l'altre, a excepció d'alguns trets comuns: la llar, la cultura material i el rebost.

Remarquem la importància del foc en tots els aspectes de la vida quotidiana de la comunitat. La llar, de forma circular (entre 0,5 m i 1 m de diàmetre), generalment construïda amb argila i en alguns casos amb sola de ceràmica o rierencs, es troba a l'interior de tots els compartiments habitats, en posició centrada si l'espai és aproximadament quadrangular i en posició lateral i adossada a una paret quan l'espai és força més llarg que ample. La llar o el foc per escalfar també es localitza a l'exterior, en les zones de comunicació i de pas, vora les entrades principals. Quant als forns, s'assenyala també la coincidència amb altres llocs similars (Maluquer et al., 1987), en situar-los en llocs especials, sigui dins o fora dels espais però generalment ran de parets o en cantonades (Llorens, 1986; Pons & Molist, 1989 i Pons & Molist, en premsa).

Un altre element domèstic imprescindible en una casa ibèrica és el lloc destinat a guardar comestibles. A excepció dels espais 0 (excavació antiga) i dels espais 7 i 9-10 (a causa de noves remodelacions) distingim diverses categories de rebost: en forma de banqueta i situada al fons lateral de l'habitació (espais 1 i 3); en forma de sitja (als espais 2, 6 i 8) i en forma de celler o nau subterrània (a l'espai 11). En tots els casos, a excepció de l'espai 8, el rebost és considerat d'ús domèstic-familiar⁽⁷⁾.

4. CONCLUSIONS

A partir del que s'ha exposat aquí i en altres llocs considerem que la funció global del recinte fou la de la defensa, malgrat l'organització domèstica que hem observat

en els espais tancats, organització idèntica a la d'una casa familiar ibèrica.

La mateixa construcció reforça aquesta hipòtesi, ja que en ella observem diferents tipus d'espais, segons l'estructura arquitectònica. Les parets de les últimes remodelacions tenen una base de fonamentació excavada en el subsòl fent una trinxera, cosa que no s'observa en el principi de la construcció. Aquest detall també ens ha ajudat a definir millor les fases de la construcció del puig Castellet, bé que es degui fonamentalment a qüestions topogràfiques. De bon començament es construeix a les zones més favorables i de menys pendent, mentre que a mesura que el ritme i la quantitat de construccions avancen, s'ocupen les àrees marginals d'estabilitat més precària i necessitades de fonamentacions més potents.

Les diferents etapes d'evolució i l'ampliació de l'espai habitat indiquen que es tracta d'un assentament concebut per a un nombre limitat de persones, amb un augment demogràfic important, que obliga a incrementar la quantitat d'espais destinats primordialment a l'habitatge.

A més, la limitació de l'àrea útil per construir fa que s'hagi d'establir en molts casos la dualitat habitatge-treball en un mateix espai.

La primera etapa, origen de la construcció i destinació del recinte. L'assentament estava format per 4 espais unicel·lulars amb una llar centrada a cadascun. Una altra llar considerada a l'exterior augmentaria en nombre de 5 els focs. Aquests espais s'agrupen vers la torre nord-est limitada per dos panys de muralla, els quals serveixen de mur de fons de tots els espais. Una zona planera al seu voltant facilitaria les activitats a cel obert (fig. 5).

La segona etapa, moment de reconstrucció i ampliació de l'assentament. S'ocupa la totalitat de l'espai disponible per a l'hàbitat, essent l'àrea aproximada d'uns 650 m². El nombre d'espais augmenta a 9, la majoria compartimentats en dues o tres estances. Els espais que tenen dues estances, sala i avantsala, tenen la llar centrada a la sala gran, i les de tres estances (espais 0 i 3), en sala dividida en dos compartiments i l'avantsala, tenen una llar a cada estança de la sala, a la perifèria, adossada a la paret i en posició

centrada o lateral, aprofitant millor l'espai. En alguns casos tenen estructures de combustió més complexes en l'avantsala (espais 0, 1 i 7). En totes les cases es coneix un sistema d'emmagatzematge: sitges a les cases 2 i 6; rebost en banqueta a les cases 1 i 3; rebost subterrani a la casa 11.

D'això es dedueix un sistema organitzatiu més complex, pel nombre d'unitats d'habitació i per la seva organització interna, i a la vegada correspon en una fase en què els elements defensius no s'han reforçat. Les cases envolten ara una zona central lliure de construccions, a través de la qual es comuniquen entre si, i on es troben estructures de funcionament col·lectiu: pous per a l'aigua, cisternes, fosses de deixalles. El sector oest, que correspon al lloc de més difícil accés, encara no està emmurallat.

L'espai 4 és l'únic que consta d'una estança, amb una llar centrada. La manca d'artefactes i vasos de cuina li han donat un ús ostentós. Aquesta funció ha de ser considerada en tots els aspectes i en qualsevol assentament d'època ibèrica (Pons & Molist, en premsa).

En la tercera etapa, l'estat final, s'observa un reforçament de la construcció defensiva i en el tancament de l'assentament. Es reforça mitjançant muralla en la zona oest, i es deixa una àmplia obertura, la porta oest, reforçada per una petita torre. La funció i el nombre dels espais construïts s'han modificat per acomodar-los a les noves remodelacions. Comptem encara amb sis habitatges amb les mateixes estructures, a part de petites modificacions de les cases 2 i 9-10, i desapareix la casa 7 que s'ha convertit també en torre o espai buit. El forn situat a l'avantsala s'ha traspasat a la zona central, la qual ha modificat també la seva organització. Es construeix l'espai 8, fora de la distribució perimetral, d'una sola estança i sense cap llar, interpretat com un lloc de magatzem. Les fosses situades en la zona central, de funcions múltiples, han estat parcialment eliminades i s'ha construït un terra uniforme i consistent (fang barrejat amb pedretes) com fent una plaça o un espai més fàcil per a la circulació. En suma, un reforçament orientat a garantir la més estricta protecció de l'assentament, a costa de modificar profundament la seva mateixa estructuració (fig. 7).

⁽⁷⁾ La definició de l'hàbitat i de l'habitació així com la dels seus components principals, siguin les estructures de combustió o les de manteniment, agafa cada vegada més importància en els treballs arqueològics. Pel que respecta a la Protohistòria Catalana cal mencionar l'article de Junyent & Baldellou 1972, les síntesis de Maluquer et alii 1982 i 1986 i la de Barberà & Dupré 1984, el col·loqui de Terol 1986, així com en els treballs de recerca arqueològica sistemàtica. Jaciments com Alorda Park, la Moleta del Remei, Penya del Moro, l'Illa d'en

Reixac, Montbarbat i el puig de Castellet no poden ser oblidats en aquesta categoria de treballs. Una gran aportació ha estat la contribució dels nostres col·legues francesos del Llenguadoc (Dedet & Py, 1976; Michelozzi, 1982; Py & al., 1984 i Dedet, 1987) i sobretot el col·loqui internacional d'Arles-sur-Rhône 1989, sobre *Habitats et structures domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire*, amb una participació general des del País Valencià fins al nord d'Itàlia.

BIBLIOGRAFIA

- ADROHER A. (1990) Anàlisi cronològic del jaciment ibèric de Puig Castellet (Lloret de Mar) a partir de las ceràmiques de barniz negro, *Cypsela*, 8, Girona, pp. 79-85.
- BARBERÀ J. & DUPRÉ X. (1984) Els laietans, assaig de síntesi, *Fonaments*, 4, Barcelona, pp. 31-86.
- BUTI G. (1962) *La Casa degli Indoeuropei. Tradizione e Archeologia*, Firenze.
- DEDET B. (1987) Habitat et vie quotidienne en Languedoc au milieu de l'âge du fer. L'unité domestique núm.1 de Gailhan, Gard, *Revue Archéologique de Narbonnaise*, supplément 17, Paris.
- DEDET B. & PY M. (1976) Introduction à l'étude de la Protohistoire en Languedoc Oriental, *Association pour la Recherche Archéologique en Languedoc Oriental*, 5, Caveirac.
- DIVERSOS AUTORS (1986) Coloquio sobre el microespacio. Del Bronce Final a la época Ibérica, *Arqueología Espacial*, 9, Teruel.
- DIVERSOS AUTORS (1989) Habitats et structures domestiques en Méditerranée occidentale durant la Protohistoire, *Pré-Actes du Colloque International*, Arles-sur-Rhone, 19-21 octobre 1989.
- JUNYENT E. & BALDELLOU V. (1972) *Una vivienda ibérica de Mas Boscà*, Publicaciones eventuales, 21, Barcelona.
- LLORENS J.M. (1986) *Procés de construcció i tècnica urbanística d'un recinte fortificat ibèric: Puig Castellet (Lloret de Mar)*, Tesi de Llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.
- LLORENS J.M., PONS E. & TOLEDO A. (1986) La distribución del espacio en el recinto fortificado ibérico de puig Castellet (Lloret de Mar-La Selva, Girona), *Arqueología Espacial*, 9, Teruel, pp. 237-256.
- LLORENS J.M. & PONS E. (1987) Puig de Castellet: un recinto fortificado ibérico, *Revista de Arqueología*, 77, Madrid, pp. 29-45.
- LLORENS J.M. & PONS E. (1988) El recinte fortificat ibèric de puig Castellet (Lloret de Mar, la Selva). Excavacions 1975-1986, *Tribuna d'Arqueologia*, 1986-1987, Barcelona.
- LLORENS J.M., PONS E. & TOLEDO A. (1989) L'habitat fortifié du Puig Castellet à Lloret de Mar (Catalogne). *Habitat et Structures domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire*, Colloque International, Arles-sur-Rhone, pp. 110-114.
- MALUQUERDE MOTES J. et al. (1982) *Catàleg provisional dels poblats ibèrics del Principat de Catalunya*, Publicacions Eventuals, 33, Institut d'Arqueologia i Prehistòria, Barcelona.
- MALUQUERDE MOTES J. et al. (1986) *Arquitectura i urbanisme ibèrics a Catalunya. Programa d'Investigacions Protohistòriques*, Institut d'Arqueologia i Prehistòria, Barcelona, 72, Barcelona.
- MICHELOZZI A. (1982) L'habitation protohistorique en Languedoc Oriental, *Association pour la Recherche Archéologique en Languedoc Oriental*, 10, Caveirac.
- NOLLA J.M. & CASAS J. (1984) *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona.
- NONELL C. (1971) Excavaciones en Lloret de Mar, *Noticiario Arqueológico Hispánico*, XIII-XIV, Madrid, pp. 247-256.
- PONS E. (1977) La distribució de la casa ibèrica al poblat de puig Castellet, *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, XX, Sant Feliu de Guíxols, pp. 265-276.
- PONS E., TOLEDO A. & LLORENS J.M. (1981) *El recinte fortificat ibèric de puig Castellet, Lloret de Mar (Excavacions 1975-1980)*, Sèrie Monogràfica, 3, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- PONS E., LLORENS J.M. & TOLEDO A. (1989) Le hameau fortifié du Puig Castellet à Lloret de Mar (Girona, Espagne), *Documents d'archéologie méridionale*, 12, pp. 191-222.
- PONS E. & LLORENS J.M. (en premsa) L'estructura defensiva del recinte fortificat ibèric de puig Castellet (Lloret de Mar, la Selva), *Simposi de fortificacions*, Manresa.
- PONS E. & MOLIST M. (1989) Les structures domestiques de cuisson durant la Protohistoire en Catalogne, *Habitat et Structures domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire*, Pré-Actes, Colloque International, Arles-sur-Rhône, pp. 137-142.
- PONS E. & MOLIST M. (en premsa) Dispositifs de cuisson dans la Protohistoire en Catalogne, *Habitat et Structures domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire* Actes du Colloque International. Arles-sur-Rhône.
- PY M. (1984) La Liquière. Calvisson, Gard. Village du Premier Age du Fer en Languedoc Oriental, *Revue Archéologique de Narbonnaise*, supplément 11, Paris.